

VÄLISMAALASTE EBASEADUSLIK TÖÖTAMINE EESTIS JA EUROOPAS

TEEMA OLULISUS:

Kolmanda riigi kodanikust töötaja tööle võtmiseks Eestis on peamiselt kaks võimalust – isik taotleb Politsei- ja Piirivalveametist (PPA) tähtajalise elamisloa Eestis töötamiseks või registreerib tööandja PPA-s ajutist viibimisalust omava välismaalase lühiajalise töötamise kuni 365-ks päevaks. Mõlemal juhul rakendub töötamisele palgakriteerium. Lisaks reguleeritakse töörrännet sisse- ja väljarände piiravuga ning teatud ametikohtadel on enne välismaalase töölevõtmist vajalik ka Töötukassa luba.

Kui 2017. aastal registreeriti 7584 lühiajalist töötamist, siis 2022. aastal 24 380 (+ 221%). Tähtajalisi elamislube töötamiseks väljastati 2017. aastal 1532 ning 2022. aastal 2463 (+60%). Peamiselt tullakse Eestisse tööle Ukrainast, Venemaalt ja Valgevenest.

Peamised asutused, mis on seotud ebaseadusliku töötamise tõkestamisega:

- **Politsei- ja Piirivalveamet**
Teostab riiklikku järelevalvet välismaalase riigis viibimise, elamise ja töötamise ning välismaalastest töötajate Eestis töötamise nõuete ja töötingimuste üle. Keskmiselt on perioodil 2017 kuni 2022 tehtud aastas enam kui 400 kontrollkäiku.
- **Maksu- ja Tolliamet**
Tegeleb riigitulude haldamise, riikliku maksu- ja tollipoliitika rakendamise ning ühiskonna ja seadusliku majandustegevuse kaitsmisega.
- **Tööinspeksioon**
Tööinspeksioon teostab järelevalvet töötavishoiu, tööohutuse ja töösuhteid reguleerivate õigusaktide nõuete täitmise üle, samuti töövahendusteenust osutavate ja renditööjõudu vahendavate ettevõtjate majandustegevuse üle.

Välismaalastest töötajatega seotud töövaidlused 2017-2022 (Allikas: Tööinspeksioon)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	KOKKU
Töövaidluste arv	26	14	212	298	242	254	1046

Peamised välismaalaste ebaseadusliku töötamise rikkumised tööandja poolt 2017-2022 (Allikas: PPA)

Rikkumine (välismaalaste seadus- VMS)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022	KOKKU
§ 300 – Eestis seadusliku aluseta viibival välismaalasel töötamise võimaldamine	8	20	21	5	0	3	3	57
§ 301 – Välismaalase Eestis töötamise tingimuste rikkumise võimaldamine	74	89	119	35	3	17	17	337
§ 303 – Eestis ilma seadusliku aluseta viibiva välismaalase töötamine	24	44	11	24	30	15	15	148
§ 304 – Välismaalase Eestis töötamise tingimuste rikkumine	357	136	112	148	183	111	111	1047
Kokku	463	289	263	212	216	146	146	1589

Levinumaid rikkumised perioodil 2017-2022:

- Tööandja võtab Eestis seaduslikult viibiva välismaalase tööle, kuid ei registreeri tema töötamist PPA-s ega maksa nõutavat töötasu ja seeläbi tööjõumakse.
- Välismaalane asub tööle enne kui tööandja tema lühiajalise töötamise registreerib.
- Tööandja ei maksa nõutavad töötasu, et saada ebaõiglane konkurentsieelis.

Olulisemad seadusmuudatused ebaseadusliku töötamise tõkestamiseks perioodil 2017-2022:

2018: Tõsteti seadust rikkuvatele ettevõtetele ettenähtud trahvi 3200 euro pealt 32 000 eurole, karistatud ettevõttele keelustati osalemine riigihangetes ja loodi võimalus keelata ebaseaduslikku töötamist võimaldanud ettevõtte majandustegevust. Vastu võeti ka tegevuskava ebaseadusliku töötamise tõkestamiseks.

2020: Vastutus välismaalase töötamise seaduslikkuse eest pandi sellele ettevõttele Eestis, kes välismaalase tööst tegelikult kasu saab. Seda kohustust laiendati ka renditööjõudu kasutavatele ettevõtetele. Samuti kehtestati palganõude kriteerium ning kohustus peatada välismaalase töötamine seniks kuni tööandja on registreerinud tema töötamise õigel alusel, mis tähendab välismaalasele Eesti keskmise palga maksmist, või tõendanud, et tal on õigus kasutada mõnda ELi soodsamat skeemi, st maksta välismaalasele madalamat palka.

2022: Lühiajalise töötamise võib registreerida üksnes täistööajaga töötamiseks ning töötamiseks antud elamisloa puhul tuleb välismaalasele maksta Eesti keskmist töötasu olenemata töölepingus kokku lepitud töökoormusest. Eesmärgiks on vältida juhtumeid, kus tööandja kasutab osalist tööaega palgakriteeriumist kõrvale hoidmiseks. Samuti tõhustati seadust rikkuvate ettevõtete ja nende juhatuse liikmete vastutusele võtmist.

Ebaseadusliku töötamise riskisektorid:

EHITUS	TÖÖTLEV TÖÖSTUS	HULGI- JA JAEKAUBANDUS
VEONDS JA LAONDUS	PÕLLUMAJANDUS, METSAMAJANDUS JA KALAPÜÜK	

TOP 5 ebaseadusliku töötamise riskisektorit Euroopa Liidus

Peamised meetmed ebaseadusliku töötamise ennetamiseks ja tõkestamiseks:

Riskianalüüside koostamine	BE, BG, CY, CZ, EE, EL, FR, FI, HU, IE, LU, LV, NL, PL, SI, SE, SK
Riiklikud tegevuskavad ja strateegiad	BE, FR, IE, NL, SI
Teadlikkuse tõstmise kampaaniad	AT, CY, CZ, EE, EL, FI, FR, HU, IE, IT, LU, LV, NL, SK
Sanktsioonid ja trahvid rikkumiste eest	BE, CY, CZ, EE, EL, FI, HR, IT, LU, LV, NL, SE, SK
Kontrollkäigud ja nende arvu suurendamine	BE, CY, EE, EL, FI, IE, IT, LU, LT
Sihistatud kontrollkäigud Ukraina sõjapõgenike töötingimuste kontrollimiseks	BE, CZ, LT, SK, EE
Kohustus teavitada ametiasutusi kolmanda riigi kodaniku töölevõtmisest	AT, EE, LU, LT, LV, NL, SK
Ettevõtte tegevuse ajutine peatamine, hangetel osalemise (ajutine) keeld, toetusmeetmete tühistamine	EL, EE, HR, SE, SK
Nimekiri ebausaldusväärsetest tööandjatest (black list)	BG, SE, SK

Kontrollkäikude arv ja muutus Eestis, naaberriikides ja Poolas

	2017	2022	MUUTUS
EE	594	209	-64%
FI	27 591	23 105	-16%
LT	7 987	4 217	-47%
LV	1 984	852	-57%
PL	7 190	8 895	+23%

Näited headest praktikatest:

- Tööandjate suunatud heidutavad meetmed
- Teadlikkuse tõstmine ja teavituskampaaniad
- Asutuste vaheline partnerlus ja teabe jagamine, sh piiriülene koostöö

Austrias pakutakse hooajatöölisele võimalust osaleda keeleõppe tundides, kus jagatakse ühtlasi infot välistöölisele kehtivate õiguste ja kohustuste kohta.

Leedu teeb koostööd Ukraina tööinspektiooniga, et jagada Leedus elavatele sõjapõgenikele tööalast infot nende emakeeles.

Prantsusmaal loodi olümpiamängude raames riiki saabunud ehitustöölisele QR-koodiga kaart, mis seoti sealse tööhõiveameti kodulehe ning töötajate õiguste alase infoga.

Poolas viidi läbi 3 aastat kestnud teavituskampaania „Töötan seaduslikult“, et suurendada nii tööandjate kui töötajate teadlikkust seadusliku töö hüvedest, varimajanduse kahjustest ning tööinspektiooni poolt pakutavatest toetavatest teenustest.

Peamised väljakutsed:

- Raskused järelvalve teostamisel ja kontrollkäikude läbiviimisel, mis on mh tingitud piiratud ressurssidest ja ettevõtete tööaja ja -koha muutlikkusest.
- Kolmandate riikide kodanike teadmatuse, haavatavam positsioon ja hirm tagajärgede ees, kui rikkumisest teavitatakse.
- Keelebarjäär tööliste teavitamisel nende õigustest ja kohustustest.
- Andmekaitse ja asutuste vaheliste andmete jagamisega seotud probleemid.

Näited riskihindamise IT-lahendustest:

Kreeka Tööinspektiooni riskianalüüsisüsteemi (OPS SEPE) ja töötamise registri abil on loodud kriteeriumid, mille alusel kavandatakse kontrollkäike konkreetsetes ettevõtetes ja tegevusaladel, mille puhul on tuvastatud kõrgem risk jätta erinevad nõuded täitmata.

Luksemburgis kasutatakse infosüsteemi IDOMIS (dokumentide infosüsteem), et koguda teavet nende ettevõtete tuvastamiseks, mis ei ole järginud töötamise tingimustele, tööohutusele- ja töötervishoiule seatud nõudeid. Süsteem aitab varasemate rikkumiste pinnalt kavandada edasise kontrollkäike ja tuvastada kõrgema riskiga tegevusvaldkondi.

Austria finantspolitsei kasutab kontrollkäikude tulemuste fikseerimiseks infosüsteemi, mis aitab kogutud andmeid analüüsida, eristada kõrgema riskiga sektoreid ja tegevusalasid ning kavandada ennetuse eesmärgil juhuslikke kontrollkäike ka madalama riskiga sektorites.

Euroopa rändevõrgustiku (EMN) uuringu „Kolmandate riikide kodanike ebaseaduslik töötamine: 2017–2022“ leiab www.emn.ee. Uuring kaardistab 20-ne riigi (AT, BE, BG, CY, CZ, EE, EL, FI, FR, HR, HU, IE, IT, LT, LU, LV, NL, PL, SE, SI) poliitilise ja seadusandliku raamistiku, olulisemad muutused võitluses ebaseadusliku töötamisega seadusandluses ja praktikas, ennetavad meetmed, head praktikad ja väljakutsed, tööandjate suunatud heidutusmeetmed ning tagajärjed kolmandate riikide kodanikele.